

DAGENS FRÅGOR

Den 12 dec. 1937.

Våra handelsförbindelser med Franco-Spanien. Sveriges varuutbyte med Spanien befann sig under åren före inbördeskriget i tydligt uppsving. De naturliga förutsättningarna för detta varuutbyte voro också de bästa, i det att de båda länderna, om man undantar järnmalmen, knappast på något område konkurrera. Det skogfattiga Spanien behöver våra träförädlingsprodukter, och den pågående industrialiseringen skapade en god marknad för våra maskiner och apparater av olika slag. Sverige konsumerade å sin sida betydande mängder sydfrukter, mandel och vin från Spanien, för att ej tala om kork, kalialter m. m. Exporten från Sverige steg från 23 milj. kronor år 1932 till 28,5 milj. år 1935, det sista ur handelssynpunkt normala året före inbördeskriget. Året därpå sjönk vår utförsel till Spanien till 10,8 milj., och under de nio första månaderna i år uppgick den blott till 3,9 milj. kronor. Importen höll sig ännu år 1936 uppe på sin vanliga nivå eller cirka 14 milj. kronor för att även den sjunka tillbaka i år till 5,9 milj.

Det är sålunda en högst betydande tillbakagång att notera i vårt varuutbyte med Spanien, och det är ej att undra på, att särskilt de svenska exportföretag, som gjort mångåriga ansträngningar och nedlagt stora kostnader på att upparbeta den spanska marknaden, ivrigt se fram mot den stund, då mera normala avsättningsförhållanden åter skola inträda därstädes. Härtill kommer ett annat bekymmer, nämligen de infrusna svenska fordringarna i Spanien, som kunna uppskattas till cirka 18 milj. kronor, utan att det är möjligt att närmare ange hur dessa fördela sig på det republikanska Spanien och de delar av detta land, som stå under Francoregimen.

Med detta område, som för närvarande utgör ungefär två tredjedelar av det spanska territoriet, saknar vårt land såväl politiska som ordnade kommersiella förbindelser. Samtidigt se vi, hur det ena landet efter det andra lägger grunden till framtida handelsförbindelser genom att på olika vägar söka kontakt med general Franco, som allt allmännare anses såsom den slutlige segraren i den pågående kampen. Man behöver därvidlag ej såsom exempel anföra Tyskland och Italien, vilka länder som bekant erkänt Francoregeringen de jure, och i likhet med Portugal förmedla varuutbytet genom särskilda monopolbolag i Spanien och hemlandet. Men man blir betänksam inför den svenska regeringens inaktivitet, när man betraktar de åtgärder, som flera andra länder redan vidtagit, och de åtgärder, som äro under förberedande från andra staters sida. Icke nog med att många av de med Sverige konkurrerande länderna under inbördeskriget haft sin legation för Spanien förlagd till Hendaye, St. Jean de Luz eller någon annan plats i södra Frankrike och därifrån kunnat upprätthålla förbindelser med båda de stridande parterna, utan

under senaste månaderna inlöpa allt tätare uppgifter om officiella underhandlingar och överenskommelser från utlandets sida med myndigheterna i Salamanca och Burgos, vilka innebära reglerandet av de kommersiella frågorna utan att därför nämnda regering erkännes.

Således har England redan ingått en överenskommelse med general Franco om utbyte av agenter, vilka skola på samma sätt som i fråga om konsulära representanter utöva samtliga de funktioner, som tillkomma sådana beträffande handel och sjöfart. Schweiz har redan länge förberett ett närmande till Salamancaregeringen och har nu tecknat ett handelsavtal med denna, som undertecknats av respektive länders handelsministrar. Samma åtgärd har vidtagits från Hollands sida. Amerikas förenta stater ha uppdragit åt en av legationssekreterarna å beskickningen i Saint Jean de Luz att upptaga underhandlingar med Salamancaregeringen.

Mot bakgrunden av sådana åtgärder från andra länders sida förstår man det befogade i de framställningar, som gjorts till svenska regeringen från olika håll och som gå ut på omedelbart upptagande av underhandlingar om en handelsöverenskommelse med Francoregeringen för att Sverige ej senare skall komma i ett sämre utgångsläge än konkurrerande länder. Från svenskt officiellt håll har hittills vederligen ingenting gjorts i denna riktning trots dessa framställningar och ehuru man väl vet, att en allmän önskan förefinnes härom inom närmast berörda näringskretsar, som för sin del gjort vad de kunnat för att befordra varuutbytet. Det är uteslutande av omtanke om våra framtida affärsförbindelser med Spanien, som man från dessa håll påyrkar snara åtgärder.

Man frågar sig vilka sakliga skäl, som hindra vår regering att i denna fråga följa Englands exempel, något som den eljest gör i så många avseenden. De svenska näringsidkarna vägra i det längsta att sätta tro till att inrikespolitiska synpunkter och propagandan i arbetarpressen mot general Franco äro de verkliga motiven till regeringens passiva hållning i detta för vårt land så betydelsefulla spörsmål. Det är ingen hemlighet, att Sverige redan nu betraktas med mindre välvilja i inflytelsesrika kretsar i Franco-Spanien just med hänsyn till den starkt partiska hållningen i en del av den svenska pressen och det på sina håll onödigt markerade partitagandet för det republikanska Spanien.

Alla ansvarsmedvetna kännare av de nuvarande förhållandena i Spanien synas vara ense om, att endast snabba åtgärder från officiell svensk sida för reglerande av de kommersiella frågorna med Franco-Spanien kunna hindra, att våra framtida avsättningsmöjligheter på den spanska marknaden allvarligt försvåras till skada såväl för svenska företagare och deras anställda som de utlandssvenskar, vilka företräda dessas intressen.

Roosevelt, opinionen och verkligheten. När Franklin Delano Roosevelt år 1936 för andra gången valts till Förenta Staternas president, var hans anseende minst sagt grundmurat såväl inom som utom

landets gränser. Få av hans företrädare ha någonsin intagit en sådan ställning, och redan på detta tidiga stadium hördes röster som yrkade på att han skulle låta välja sig en tredje gång 1940, trots att alla presidenter före honom med eller mot sin vilja måst rätta sig efter Washingtons föredöme och nöja sig med högst åtta års ämbets-tid. Personligen var han allmänt aktad i alla internationella rådslag, och enär han därvid sällan eller aldrig yttrat något, väntade man med aktning på hans ord. Det amerikanska näringslivet hade rest sig ur en lågkonjunktur, som hotade med ekonomisk revolution; jordbruket hade vunnit ny styrka; fackföreningsrörelsen tycktes vara på väg att sent omsider nå erkännande i storkapitalismens fädernesland. Allt var Roosevelts förtjänst. Han var, i sanning, en stor statsman. Och för att underlätta hans fortsatta riksgagneliga verksamhet valde amerikanska folket — som i 46 stater av 48 givit honom sin röst vid presidentvalet — en kongress, vars medlemmar med relativt få undantag förbundit sig att arbeta för presidentens »New Deal».

På något egendomligt sätt har glansen under det gångna året börjat bli litet matt. Fortfarande talas det om en tredje valperiod, men inte riktigt lika säkert eller ljudligt som förut. Fortfarande är presidenten omåttligt populär hos de breda lagren, men både bland politikerna, bland de intellektuella liberalerna och bland fackföreningsledarna har man i någon mån tappat smaken för honom. Affärslivets män ha naturligt nog aldrig i nämnvärd grad sympatiserat med en president som — ej utan rätt — utmålat dem som hänsynslösa blod-sugare och förtryckare, men de våga nu med större säkerhet än förr uttrycka sin misstro till presidentens politik. Ödet har givit dem vapen i händerna. Men så har presidenten också haft otur.

När kongressen första gången samlades 1937, befanns det att regeringsmajoriteten var alldeles ohanterligt stor. Alla voro beredda att stödja Roosevelt, d. v. s. att medverka till ökade statsutgifter för sociala ändamål, särskilt i den mån dessa kunde bringas att gynna deras egna stater och väljargrupper. Ehuru regeringsledning av konstitutionella skäl har sina svårigheter i Förenta Staterna, kan man utan tvekan säga att de yttre möjligheterna voro goda, men också att majoriteten var så jättelik att det krävdes en både fast och skicklig ledning för att hålla ihop den. Framför allt föreföll det uppenbart att det ekonomiska programmet utgjorde dess sammanhållande band, och att det var här regeringen måste sätta in sina krafter.

Men Roosevelt började i en annan ända, och det kan inte förnekas att han objektivt sett hade goda skäl härtill. Han upptog, liksom Jefferson och Jackson före honom, en strid med Högsta Domstolen, som i upprepade fall och på tämligen naturrättsliga grunder hade förklarat hans lagstiftning stridande mot författningen, väl att märka alltid först sedan den kritiska situationen tills vidare var över. Roosevelt ville icke beröva domstolen dess konstitutionella prövningsrätt. Men han föreslog i sina egna budskap och sina språkrörs lagförslag kongressen att utöka antalet domare från 9 till 15, vilket skulle ge honom tillfälle att utnämna meningsfränder och skapa en

fast »liberal» majoritet och få slut på den existerande vågmästaresituationen, där Chief Justice Hughes och Mr. Justice Roberts oftast hade att skilja mellan »liberalerna» under ledning av Mr. Justice Brandeis och »reaktionärerna» under Mr. Justice McReynolds. Han föreslog vidare införande av fast pensionsålder vid 70 år, något som efter svenska begrepp verkar föga revolutionerande men onekligen hade vissa konsekvenser i en domstol där medelåldern torde vara ungefär 75. Kring dessa förslag utspann sig en våldsamt strid, där många av dem som valts som presidentens anhängare ställde sig i direkt opposition till hans politik, vilken ansågs vara farlig för domstolarnas politiska neutralitet. Det torde vara ofrånkomligt att Högsta Domstolen i många fall varit allt annat än neutral, men den som något sett amerikansk domstolsväsen i lägre instanser förstår att uppskatta den gradskillnad som trots allt föreligger. De hotade domarna mötte också angreppet på det skickligaste sätt som under föreliggande omständigheter var möjligt, nämligen genom att i ett par uppmärksammade fall godkänna tämligen radikala lagar (viktigast var »National Labor Relations Act», som närmast motsvarar vår lag om förenings- och förhandlingsrätt). Domstolen återvann åtminstone till någon del allmänhetens sympatier, och kongressen lyckades icke enas om något förslag till omorganisation.

Presidenten fick emellertid en annan chans. Den ultrakonservative Mr. Justice Van Devanter kände sig mer eller mindre spontant vara alltför gammal (han var 78 år) samt beslöt begära avsked; och ehuru detta var något oerhört och enastående beviljades hans ansökan, och Roosevelt fick tillfälle att utse en efterträdare. Till denna utnämning erfordrades senatens godkännande, och senaten hade vid det laget hunnit bli en ganska svårhanterlig församling. Men Roosevelt fann på råd. Enligt praxis vägrar senaten sällan eller aldrig att godkänna en utnämning, när den lycklige är en av dess egna medlemmar. Följaktligen valde presidenten senator Hugo Black från Alabama, och efter en relativt lugn debatt kom godkännandet, varpå den nye domaren avlade eden i enskilt rum och avreste till Europa.

Det kan svårligen bestridas, att detta var en smula förhastat. Hugo Black är en ivrig anhängare till New Deal samt en både intelligent och energisk man. Men han har två svagheter. Den ena är att han är en ytterst medelmåttig jurist. Han har aldrig varit domare i högre instans än en polisdomstol i Alabama (vilket betecknar en *mycket* låg standard), och han har ej heller som advokat skaffat sig något större rykte. Han är uteslutande politiker. Det andra felet är, att han åtminstone till 1926 var medlem av den föga »liberala» Ku Klux Klan (se prof. Gösta Bagges uppsats i Svensk Tidskrift årgång 1925), och rentav en gång valts till ledamot på livstid, ehuru han de sista tio åren alls ej varit aktiv. I Alabama på 1920-talet var detta endast naturligt, ungefär lika naturligt som att en framåtsträvande ung man låter välja in sig i Frimurarorden, Odd Fellows eller S. H. T. Men de sista åren har Ku Klux Klan åter låtit höra av sig, och bl. a. i Alabama har den visat sig allt annat än framstegsvänlig. Vidare

har den övriga amerikanska opinionen knappast den rätta förståelsen för stämningarna i den yttersta Södern; och till slut begick Black det felet att icke besvara frågan om han varit medlem eller ej, förrän hela unionen med spänning väntade på svaret. Det blev ja; och oneligen var det en smula genant för presidenten att den ende domare han utnämnt för att »liberalisera» domstolen befanns vara f. d. medlem av en dylik sammanslutning. Man frågade sig, hurudana de sex övriga skulle ha varit, om reformen gått igenom; och man erinrade om att Black så sent som 1935 intensivt bekämpat genomförandet av en unionslag mot lynchningar.

Medan striden om Black rasade som häftigast i dagspressen, företog presidenten en resa till Västern för att avlyssna folkstämningen. Den artade sig till ett veritabelt triumftåg. Massorna samlades för att lyssna till honom, se honom och om möjligt trycka hans hand eller röra vid hans kläder. Även politiska motståndare ävlades att bli sedda i hans närhet, och vid återkomsten ville det förefalla som om Roosevelt lyckats förvissa sig om att svårigheterna med kongressen några månader tidigare inte varit något som man behövde räkna särskilt allvarligt med. Stärkt i känslan av sin popularitet höll han från Chicago ett tal av internationell karaktär, och vid återkomsten inkallade han kongressen till en extra session.

Men det föreföll som om ingenting ville riktigt lyckas. Chicagotalet väckte en viss opposition inom landet, och dess pedagogiska effekt på Europas diktaturer befanns vara ytterst måttlig. Liksom så många andra av samtidens demokratiska statsmän hade Roosevelt begått det felet att tro att munväder hade samma effekt på crosstiftare som laddade kanoner. Än värre var dock, att själva grundvalen för hans popularitet började vackla. Den svaga ansats till lågkonjunktur, som börjat på sommaren, antog allt mera allvarliga proportioner, och ehuru intet ännu tyder på att en ny kris är för dörren, befanns det likväl nödvändigt att gå fram med en viss försiktighet.

Men försiktighet var icke vad resan västerut hade uppmuntrat till. De folkmassor och de lokala storheter, som solat sig i hans glans, hade icke gjort det för hans vackra ögons skull, utan i tacksamhet för att han låtit ymnighetshornen flöda över deras trakter och i förhoppning om ytterligare välgärningar av samma slag. Det är mer än ovisst, om denna popularitet står sig, därest regeringen och kongressen skulle börja bedriva något slags sparsamhetspolitik, och åtskilliga tecken tyda på att lagstiftarna äro väl medvetna om dessa psykologiska fakta, trots att finansministern Morgenthau inskräper behovet av en försiktig budget, minskade skattebördor och hänsyn till näringslivets intressen. Den kampanj för ökat bostadsbygge, som samtidigt iscensatts, gör också ett minst sagt förvillande intryck: skall den eller skall den icke understödjas med skattemedel?, är det meningen att möta den tillfälliga lågkonjunkturen med ökade eller med minskade statsutgifter?, med ökad eller minskad ekonomisk frihet? Också de som äro mest tveksamma om vilkendera vägen som är

den rätta, ha en känsla av att man måste träffa ett val. Till yttermera visso ha bönderna, vilka voro ivrigast i sina lovord under resan i Västern, gjort fullt klart för vederbörande, att på *deras* bekostnad får det under inga omständigheter sparas. Man undrar icke på att kongressen har svårt att komma i gång.

Men även arbetare och intellektuella radikaler ha svalnat i sin entusiasm, när de nya, försiktiga trevarna till näringslivets män börjat göra sig märkbara. Två omständigheter försvåra ytterligare regeringens ställning. Den ena är fejden mellan de båda konkurrerande fackföreningsrörelserna, American Federation of Labor under William Green och Committee of Industrial Organization under John Lewis, vilka företräda respektive yrkesförbundens och industriförbundens principer. Det finns just nu ett visst hopp om en försoning dem emellan, men läget är minst sagt ovisst. Den andra omständigheten är, att de eljest så goda väderspåmännen i Washington försummade att med tillräcklig uppmärksamhet följa kommunalvalen i New York. Den demokratiska kandidaten, Jeremiah T. Mahoney, fick klart stöd av en bland regeringens medlemmar och av den Roosevelt närstående senator Wagner. Men segrare blev den radikale republikanen Fiorello La Guardia, och tillsammans med honom den mera klart republikanske Thomas Dewey, som valdes till District Attorney (allmän åklagare). Presidenten iakttog in i det sista tystnad; och resultatet är att La Guardia och Dewey, som i sin hemort hade arbetarrörelsens oreserverade stöd, äro betydligt mindre entusiastiska för Roosevelt än de voro för några månader sedan. Det viskas rentav att här skulle finnas ämnen till republikanska presidentkandidater i stället för de föga entusiasmerande Hoover och Landon.

Liksom Hitler och Per Albin Hansson steg Roosevelt till popularitetens höjder till följd av en högkonjunktur, vilken till synes var resultatet av hans ansträngningar. Liksom de saknade han i verkligheten förmåga att i någon högre grad påverka konjunkturutvecklingen, hur duglig och effektiv hans regering — liksom *deras* — än i och för sig kunde vara. Men om konjunkturen vänder, innan hans ämbetsstid går ut, är han sämre ställd. Hitler kan skylla på judarna, och våra socialdemokrater kunna antaga en något rödare färgton, stoppa »samarbetet» i fickan och ropa på socialisering, på en helt ny ekonomisk ordning. Sannolikt skulle båda kunna vinna tillbörligt stöd för drastiska åtgärder, eller (om de ha tur) helt enkelt för att uppehålla skenet tills konjunkturvägen åter vänder tillbaka. Men Roosevelt är ingen radikal. Han är tvärtom en av de mycket få amerikanska aristokraterna, och hans ärliga medkänsla med de nödställda i samhället är, så underligt det kan låta, ej utan samband med det faktum att han själv aldrig vetat vad ekonomiska svårigheter vilja säga. Han kan mycket väl dundra mot kapitalisterna, men i grunden bygger han sitt anseende på att man tror honom om att genomföra erforderliga reformer utan omstörtningar. I revolutionära tider skulle han på sin höjd kunna bli en Kerenski, och han är säkerligen klok nog att veta sin begränsning.

En utredning med förhinder. Under ett år hava ej mindre än fem utredningar utsänts i socialiseringsnämndens namn, samtliga författade av utrikesminister Sandler. Det är skada, att de gått allmänheten tämligen spårlöst förbi. Allmänheten tycks ha tröttnat på det underbara, som hägrade vid utredningens igångsättande för över 17 år sedan. Två av de sista volymerna bära titeln »Socialiseringsproblemet» och bilda tillsammans ett principbetänkande, vars senare del väger tyngst. De äro båda innehållsrika och delvis fängslande skrivna, samt återspegla en betydelsefull utveckling hos regeringspartiet. Socialiseringsnämnden själv har upplösts med oförrättat ärende.

Man skulle kunna tro, att alla planhushållare skyndat sig att anlita den nu framlagda utredningen. Men, var äro de? Den principdiskussion, som här presteras, har dock klarat upp åtskilliga populära missförstånd. Full konsekvens får man begripligtvis ej begära. Den senare delen har till undertitel »Hushållsräkningens problem och faktorer», vilket väl för många verkar förbryllande. Problemet har varit att analysera förhållandet mellan kostnader och vinst, men detta ej från företagets egen synpunkt, utan från samhällets eller någon allmänt social synpunkt, som dock ej blivit tillräckligt klarlagd. »Wirtschaftlichkeit» är den term, som författaren valt. Samhällsförbättrare ha ju ofta sökt ersätta penningvärdet med någon annan jämförelsenorm för varor och tjänster, vikt och tidsenheter eller andra mått på prestationer. Och för många system i sådant syfte lämnar därför utredningen referat, i allmänhet med träffande kritiska anmärkningar.

För en uttömmande behandling av frågorna finnes visserligen ej plats i detta tydligen på lediga stunder nedkastade betänkande, men man måste beundra den livaktighet och det skarpsinne, som författaren, strängt upptagen av andra och onekligen viktigare frågor, ådagalägger vid försöken att få en rätsida på det av hans parti mycket tilltrasslade socialiseringsproblemet. Och han visar en erkännansvärd förmåga att draga kontentan ur en invecklad frågeställning. Hans intuition därvidlag är snabb och träffsäker. Argumenteringen är emellertid ingalunda i jämnhöjd med slutsatserna. Metoden för behandlingen av ett flertal teoretiska frågor har väsentligen varit den att referera någon framstående författare på området samt komma fram till en medlande ståndpunkt. Det kapitalistiska produktionssättet omtalas ofta med skepsis och i polemiserande ton. Men slutsatserna innebära trots alla förbehåll sådana medgivanden åt tjuvsamhället, att de borgerliga nationalekonomerna kunna bli ganska belåtna.

Om partivännerna bli det, har ännu ej visat sig. Red. Moje Västberg har i Tiden dock fastslagit, att »det ljusnar över vägen där Sandler går fram»! Man kan utan överdrift säga, att en lämpligare lärobok i kapitalismens teori har icke satts i deras händer än vad de mera genomtänkta delarna av utredningen utgöra. De mindre genomtänkta kunna ju lämnas åsido.

Det är många banbrytare för en ny *Wirtschaftlichkeit*, som få passera revy. Resultaten av deras undersökningar kunna genomgående betecknas såsom rätt klena, vilket också bestyrkes av referenten.

Vad föreliggande utredning behandlar är alltså en del teoretiska frågor av rätt abstrus karaktär. Kärnpunkten är frågan, om det på marknadens värdering av olika produkter baserade produktionssystemet kan ersättas av ett »socialare» system med någon auktoritär eller annan artificiell värderingsnorm. Ju längre författaren hinner i sin argumentering, dess tydligare blir det, att frågorna äro klarare ställda och bragta närmare sin lösning av den borgerliga national-ekonomin. Att utredningen likväl är tankeväckande kan gärna understrykas, ehuru man då måste tillägga, att den fragmentariska behandlingen ibland mynnar ut i rent obegripliga teser. För arbetsräntabilitet exempelvis skall det karakteristiska vara, att »de i företaget arbetandes lön och arvoden i vinst- och förlusträkningen överflyttas från omkostnaderna till avkastningen» (s. 163). Kan någon egentligen bli klok på detta? Likaså att »bearbetningen av företagsprestationerna efter mängdenheten» (i motsats till värdeenheter) »möjliggör en ogrumlad inblick i företagens arbetskonomi» (s. 166). Ställer man dessa satsar på huvudet, kommer man nog sanningen närmare.

Själva metoden med ett ständigt: å ena sidan och å den andra, är både vinnande och väckande, om än konturerna bli något obestämda. Socialiseringens verkningar exempelvis på undervisning och yrkesval undersökas ordrikt, men utan annat resultat, än (s. 66) att resultatet kan bli av mycket olika art.

De mest positiva slutsatserna gälla kapitalräntan och jordräntan, som visas vara ofrånkomliga även inom en socialiserad hushållning. Satsen har ju hävdats av mångfaldiga borgerliga ekonomer, och detta med vida klarare och mera bindande motivering. Då både marxismen och socialiseringssträvandena i det hela väsentligen vilat på motsatt uppfattning, får man dock taga vara på utredningens i sig mycket riktiga slutsatser. Värdet av dessa förringas emellertid väsentligen av, att heterogena påståenden här och var dyka upp utan att man kan skönja någon brygga mellan de olika ståndpunkterna. Ej blott så, att omedelbart efter slutsatserna tillfogas en reservation att kapitalränta och jordränta måhända icke »komma att äga enahanda funktion att vara klassbildande och klasskiljande inkomstarter som nu» (s. 104). Detta kan väl med rätt stor visshet påstås, då ju alla klassgränser äro flytande; man ville blott gärna här få något mera än allmänna talesätt. Men trots dessa slutsatser frågas därpå, alltså sedan räntabilitetsprincipens giltighet även inom en socialiserad hushållning uttryckligen fastslagits, i sista kapitlet, likasom om ingenting därom sagts: är räntabilitetsprincipen allmän-giltig? (s. 136). Varpå en myckenhet blandade reflexioner följa.

Över huvud taget tycks det långa dröjsmålet ha varit menligt för sammanhang och följdriktighet i stort, huru mycket erkännande man än vill giva åt många skarpsinnigt och fyndigt ayfattade stycken. Huru många minnas problemställningen av år 1920, då nämnden till-

Dagens frågor

sattes? Nämnden tar avstånd från idén om den totala socialiseringen. skärskådar olika kombinationer av socialisering och privatkapitalism utan att rekommendera någon viss sådan samt vänder sig mot föreställningen om ett fixerat, efter enhetliga normer utarbetat socialiseringssystem. Men var det ej just detta, som nämnden skulle utreda? Den överläter åt »utvecklingen» att bestämma över den lämpligaste kombinationen av olika metoder att socialisera eller upprätta företag på annan basis. Men borde ej utredningen själv göra något åt den frågan och ingripa i utvecklingen? Skall denna blott få sköta sig själv?

Denna negativa attityd är emellertid tillräckligt talande. Läsaren själv kan ju säga det sista ordet, som nämnden ej velat uttala. Ur praktisk synpunkt har knappast någon av de aktuella frågorna utretts. Man tycks alls ej vilja detta. Men väl hålla allting flytande för att vara beredd inför alla politiska skiften.

Inför slutet i Spanien? Vid decembers ingång tyda många tecken på att inbördeskriget i Spanien snart kommer att inträda i en ny fas av sin långdragna och tragiska historia. Mycket pekar på att general Franco, sedan hans armé i Nordspanien frigjorts tack vare Gijons och hela Asturiens kapitulation, är sysselsatt med att koncentrera och omgruppera sina trupper till en ny stor offensiv, av vilken han möjligen väntar sig ett segerrikt slut på kriget. Var denna avgörande stöt kommer att sättas in, är ännu ovisst. Den allmännast omfattade hypotesen gäller en stor offensiv på fronten i Aragonien, av vilken han i gynnsammaste fall kunde hoppas Kataloniens sammanbrott och Barcelonas fall. En dylik händelsernas utveckling skulle av allt att döma innebära de rödas snara och definitiva nederlag, varför de säkerligen skulle göra allt för att hålla Katalonien. Men även förmodanden om nationella framstötter över Ternel mot Valencia — i sammanhang härmed bör väl den röda juntans överflyttning till Barcelona ses — eller längst i söder mot Almeria och vidare utefter kusten hava framförts på olika håll.

Otvivelaktigt har den nationella regeringen nu bättre kort på hand än någonsin förr under hela kriget. Det är ej endast armén i norr, som blivit disponibel efter Asturiens befrielse. Även sin flotta kan Franco nu i dess helhet sätta in i Medelhavet mot huvudfienden. Blockaden av de östspanska hamnarna synes vara en viktig faktor i krigföringen, och brist på vissa livsmedel, petroleum och annat synes åtminstone tidvis hota att helt strypa den röda krigsmakten. En oviss fråga är blott, om den italienska flottan nöjer sig med att bistå den spanska marinen med fromma önskningar eller om den direkt räcker den en hjälpsam hand. Till lands åtnjuter Franco tydligen alltjämt samma stöd av italiensk militär och tyska experter som tidigare. Det av noninterventionsutskottet för någon tid sedan under så svåra födslovåndor åvägabragta beslutet om evakuering av de icke-spanska stridande synes verkligen få rent »symbolisk» prägel, och under sådana förhållanden torde de röda makthavarnas ryska

hjälpare och internationella desperados ej kunna hindra det nationella Spaniens seger.

Även ekonomiskt har Francos ställning betydligt stärkts av hans senaste segrar. Han behärskar ej blott inemot $\frac{2}{3}$ av Spaniens territorium utan, bortsett från fruktdistriktet utefter Medelhavet, även större delen av de ur världshandelns synpunkt viktigaste naturtillgångar. Till koppargruvorna vid Rio Tinto har han nu fogat de rika järn- och koldistriktet i de baskiska provinserna och Asturien. Skildringar av opartiska engelska korrespondenter ha lämnat övertygande bevis för hur snabb den ekonomiska återhämtningen varit i Bilbaodistriktet, sedan ordnade förhållanden inträtt.

Francos herravälde över Spaniens mineraltillgångar har i hög grad förbättrat hans från början föga gynnsamma diplomatiska position. De spanska koppar- och, framför allt, järngruvorna ha länge haft mycket stor finansiell och teknisk betydelse för England och ha det nu om möjligt mer än någonsin under rådande upprustningstider. Parallellt med Francos segertåg genom Nordspanien har man kunnat iakttaga ett allt tydligare svalnande av tongivande engelska kretsars intresse för den republikanska regimen. På sistone har Londonregeringen omsider sett sig nödgad att öppna verkliga diplomatiska förbindelser med Salamanca. Visserligen bedyrar man i London, att det blott gäller att skydda Englands ekonomiska intressen och att åtgärden ingalunda innebär ett *erkännande* av den nationella regeringen, men ingen torde egentligen betvivla, att kabinettet tagit ett första om ock försiktigt steg till öppnandet av reguljära förbindelser med den part, som synes utgå som den segrande ur den långa kraftmätningen. Att man å spansk sida uppfattat saken på detta sätt, synes framgå av att Franco till sin förste agent i London utsett en Stuart- och Churchillättling, hertigen av Berwick och Alba, vars eventuella kommersiella meriter helt träda i skuggan för hans möjligheter att som förutvarande spansk utrikesminister med utmärkta förbindelser i Londonsocieteten vinna rent politiska framgångar. Allt talar för att Englands regering, oppositionens frenetiska och från hänsyn till brittiska intressen helt frigjorda rabalderpolitik till trots, nu inriktat sig på att i elfte timmen söka återvinna något av den mark, som en felslagen politik låtit Storbritannien förlora i Spanien. För en dylik politik tala flere tungt vägande skäl. De ekonomisk-kommersiella ha redan berörts. Vidare gäller det att förekomma en alltför exklusiv orientering av det patriotiska Spanien mot axeln Berlin—Rom. På denna punkt torde man kunna hoppas på åtskillig förståelse i vida spanska kretsar, vilka ej gärna vilja se en välkommen hjälp övergå till ett tyngande protektorat. Slutligen får det ej förbises, att det i England under hela inbördeskriget funnits omfattande och inflytelserika kretsar, som suttit inne med goda informationer från Spanien och ansett, att rätten och humanitetens sak vore bäst betjänt med de röda makthavarnas snara och fullständiga likvidering. Från detta håll kan Chamberlain räkna med pålitligt stöd för en mer realistisk politik.

Svårare ter sig denna konfrontation med verkligheten för Frankrike. Till sina många andra politiska synder lade den Blumska regimen även den av ett så våldsamt partitagande för de röda, att Frankrikes försoning med den segrande Franco ej skulle te sig särskilt lätt. Särskilt den starkt ryssvänlige flygministern Pierre Cot synes hava låtit sin känsla för Spaniens vänsterkoryféeer driva sig mycket långt utanför noninterventionspolitikens rāmärken. Även på detta område har alltså regeringen Chautemps haft ett besvärligt konkursbo att avveckla, men på senare tid synes utrikesministern Delbos' måttfulla och försiktiga politik ha dominerat kabinettet. Det många gånger bebådade öppnandet av den fransk-katalonska gränsen har sålunda uteblivit.

Osvuret är bäst, och i ett inbördeskrig kunna överraskningar alltid inträffa, men för närvarande tyder sålunda allt på att inom en överskådlig tid flertalet av Europas stater med England i spetsen skola nödgas i en eller annan form söka vinna Francos vänskap för att ej se sig utestängda från den spanska marknaden.

Man envisas ännu på sina håll att kalla den republikanska regeringen för den »lagliga». Få äro väl de människor här i landet, som känna någon skadeglädje över att den spanska demokratin synes bli kastad över ända. Men många äro de verkliga demokrater, som icke kunna begråta den spanska demokratiens eventuella förestående likvidering. För att kunna tillvinna sig förtroende måste en demokrati uppfylla de elementäraste fordringar på statlig styrka, rättvisa och rättssäkerhet. Uppfyllas ej dessa krav, blir hyllningen av en sådan »demokrati» endast diskrediterande för vår egen värdering av demokratiens väsen. Ett parlamentariskt system, som på några få år förbrukar ett tjugotal regeringar, ett majoritetssystem, vars metod är att säkra sin position genom att med allehanda manipulationer söka diskvalificera motståndare från Cortes, en regeringsmakt, som ej kan värna om individens säkerhet till liv och lem samt alltså brister i den primitivaste av alla samhällsuppgifter: upprätthållandet av rättsordningen — kan detta vara något för humanitetens och legalitetens bekännare att idealisera? Bjuder icke just demokratiens egen värdelära att frigöra oss från en falsk solidaritet mellan vår egen rättsåskådning och spansk folkstyrelse, liksom att förstå de krafter, som varje inomstatligt kaos med naturnödvändighet alltid utmana och utlösa. Den förmenta känslan av samhörighet med »demokratiens» Spanien blir desto mera tvivelaktig, som vänstern i Spanien råkat in under Sovjets inflytande och kampen på Pyreneiska halvön därigenom utvecklats till en fråga om den röda internationalens expansion. Den svenska socialistopinionens ställningstagande blir rent förvirrande, när man tänker på att samma opinion 1918 ej tvekade att ta parti för det evident olagliga upproret i Finland mot dess lika evident lagliga regering — med vars efterträdare man nu till förstorande av paradoxen inlett ett intimt samarbete.

Varje land må få bestämma sin statsordning. Ingen vet, huruvida en Francoregim skall bli i stånd att ge »Det ryggradslösa Spanien»

— för att citera Ortega y Gassets boktitel — den önskvärda enheten och styrkan. Därom kunna endast förmodanden uttalas. Men man kan ej undertrycka den undran, om det var i en för Europa lycklig stund, som västmakterna och deras klientel läto driva sig till att ställa sig kallsinnade mot Francorörelsen. Inbördeskrigets offer i människoliv och materiella förluster ha därigenom med sannolikhet blott ökats, utan att utgången därav påverkats, och diktaturstaterna kunna rätt oförtjänt få äran att stå som det västerländska statssamfundets skydd mot anloppet från öster. Följden härav har också blivit, att de spanska nationalisternas nu av allt att döma snart förestående seger lätt kan medföra för Europas lugn farliga förskjutningar i maktbalansen i Medelhavet och vid Atlanten. Det återstår att se, om det brittiska kabinettets statsklokhed skall räcka till för att råda bot på de olyckliga följderna av 1936 års felbedömning av det idépolitiska och realpolitiska läget.

Japansk-kinesiska kriget och Rysslands ekonomiska imperialism. Vill man försöka lokalisera ursprunget till den pågående krigiska konflikten mellan Japan och Kina, kan man omöjligen bortse från den roll, som Ryssland har spelat i sammanhanget. Japanska politiker ha åtskilliga gånger förklarat, att det ej är Kina, man för krig emot, och att vad man gör, göres uteslutande till Kinas bästa — förklaringar, som skorra i öronen på humanistiskt bildade västeuropéer, vilka tolka dem uteslutande som ett uttryck för svärförståelig, orientalisk humor. Och dock är det i viss mening alldeles så, som japanerna säga, utan att detta därför behöver uppfattas som någon nyvaknad japansk altruism. Vad Japan åsyftar, är att förhindra en redan skymtande rysk handelshegemoni över Kina. Det gäller, med andra ord, vem som inom en snar framtid skall exploatera den väldiga kinesiska marknaden.

Denna intresse motsättning är ju inte ny. Dess rötter gå i själva verket tillbaka ända till 1880-talet. Från och med nämnda tidpunkt kunde den dittills obetydliga ryska industrien under statens ledning utvisa en raskt stigande utvecklingskurva. De drivande krafterna härtill voro åtminstone två, nämligen dels en önskan att vinna bourgeoisiens stöd åt zarismen och dels en strävan (under storfurst Wittes auspicier) att bereda den våldsamt ökade bondebefolkningen existensmöjligheter inom andra näringsgrenar. Resultaten blevo dock i flera hänseenden olyckliga. Bland annat — och det är det som är av intresse här — tvingades den ryska industrien, i sin brist på konkurrensmöjligheter i Europa, till en aggressiv exportpolitik i Asien, vilket i sin tur utmynnade i rysk-japanska kriget. Den växande japanska industrien började redan vid denna tidpunkt kasta sina blickar på de asiatiska marknaderna.

Situationen är emellertid nu inte alldeles densamma. Den ryska industrien torde sålunda i närvarande stund ha vida bättre utgångsläge än vid det föregående tillfället. Ty vilken ställning man än intager till den ryska politiken, kan man väl svårligen bestrida, att det

industriella uppbyggnadsarbetet varit av betydande mått, oaktat de fiaskon av både kvantitativ och kvalitativ art, som drabbat de bekanta femårsplanerna. Dessa senare bör man dessutom troligen ej uppfatta som verkliga arbetsplaner utan som program och riktpunkter för den framtida ekonomiska politiken. Svårigheterna ha varit av många slag. Störst bekymmer har transportväsendet orsakat. Ryssarna ha ju av ålder åtnjutit ett stadgat anseende som dåliga järnvägsbyggare — vartill väl även de besvärliga naturförhållandena bidragit. Men nu strävar man icke bara att utvidga och förbättra järnvägsnätet utan avser också att från detsamma avlasta det tunga massgodset, vilket i största utsträckning skall transporteras på ny-anlagda vattenvägar.

Icke desto mindre kan man ha anledning att finna den på senare år tilltagande ryska industrivaruexporten på de asiatiska länderna egendomlig. Enligt vanligt betraktelsesätt borde ryssarna ha haft tillräckligt att göra med att producera för den uselt tillgodosedda hemmamarknadens behov. Saken kan ej förklaras ur mer än en synpunkt, nämligen som ett utslag av det ryska näringslivets traditionellt expansiva karaktär. Produktionsapparaten i detta väldiga rike får icke i första hand inriktas på att höja levnadsstandarden hos massorna utan ställes reservationslöst till förfogande för de »högre» mål, som statsmakten uppställer. Denna gång är målet en ekonomisk penetration av de angränsande asiatiska länderna. Därmed följer så småningom också en politisk framstöt i mer eller mindre förtäckt form, ty numera är det ju så — för att vända på ett gammalt känt slagord — att »flaggan följer handeln».

Man kan utan svårighet följa de ryska expansionssträvandena från Bosporen tvärsigenom hela Asien ända bort till Berings sund. Med arvfjenden Turkiet ha förbindelserna blivit mycket intima. I förverkligandet av den femårsplan, som detta land antagit efter ryskt mönster år 1932, deltagar Ryssland självfallet. Särskilt märkbart är det ryska initiativet i fråga om de försök, som göras, att i Turkiet anlägga bomullsodlingar och bomullsfabriker. Och blivande turkiska ingenjörer och tekniker erhålla i stor utsträckning sin specialutbildning i Ryssland. Vad detta betyder för den ryska maskinexporten på Turkiet är lätt att inse. Sist men icke minst må erinras om de kreditlätnader, som ryssarna beviljat det kapitalbehövande landet.

I Iran, det forna Persien, har Ryssland haft ett svårare motstånd att övervinna på grund av gammal fiendskap. Typiskt är sålunda, att man där icke velat favorisera vare sig ryska eller engelska tekniker utan föredragit att såvitt möjligt inkalla italienska ingenjörer. Men sedan en ekonomisk kommission från Ryssland besökt landet år 1935 och lyckats få till stånd ett handelsfördrag, ha relationerna undergått en förbättring. Så synnerligen stor är visserligen icke den ryska exporten på Iran, men den tenderar avgjort att stiga. Konkurrensen från England, Tyskland, Frankrike och Tjeckoslovakiet är stark, men Ryssland har övertaget, åtminstone produktionsgeografiskt sett. De uppväxande nya industricentra i Turkmenistan ligga väl

till. Och som ett ytterligare ryskt försteg skulle man säkerligen också kunna räkna den omständigheten, att ryssarna numera äga riklig erfarenhet av hur man skall lära upp analfabetiska bönder till industriarbetare. Som ett exempel på det ryska framträngandet i Iran kan nämnas, att ryssarna år 1935 kontrakterade anläggandet av en väldig livsmedelsfabrik i Teheran, däri inbegripet en modern storkvarn, mekaniserat bageri, makaronifabrik och slakteri. Som material för kommunistisk propaganda är åtminstone norra Iran lämpligt. Befolkningen i ifrågavarande landsdel är nämligen hänvisad åt de uslaste arbets- och levnadsvillkor.

I Afganistan är Rysslands inflytande kanske ännu mera markerat, vilket delvis belyses därav, att det handelsmonopol, som Brittiska Indien i realiteten tidigare haft, under de sista åren brutits; sålunda är den ryska exporten på Afganistan för närvarande lika stor som den brittiska. När kommunikationssystemet blivit utvecklat från sin nuvarande primitiva nivå, blir landet med största sannolikhet fullständigt dominerat av den väldige grannen i norr. Symptomatisk är konventionen angående flyglinjen Tashkent—Kabul.

Praktiskt taget fullständigt under rysk överhöghet stå de forna kinesiska provinserna Östturkestan (eller Sinkiang) och Yttre Mongoliet. Med den förstnämnda provinsen slöts år 1932 ett s. k. hemligt avtal, varigenom Ryssland dels erhöll rättighet att genom experter undersöka landets mineral- och oljeresurser och dels utlovade samarbete i utvecklandet av dess naturtillgångar. Ryssland har också upprättat fabriker i Kashgar för rensning av ull och bomull, och från Vorosjilov-verken i Tashkent levereras maskinutrustningar. Yttre Mongoliet är, i motsats till Östturkestan, även rent formellt engagerat med Ryssland. Sedan år 1934 är det sålunda en socialistisk sovjetrepublik (av national-revolutionär och antiimperialistisk typ!). I denna »republik» finnas inga större förutsättningar för en industrialisering. Dess råvarutillgångar äro emellertid så mycket rikligare; särskilt värdefulla äro skogarna. Handeln är naturligtvis helt och hållet i ryska händer.

Det moderna Ryssland har följaktligen arbetat energiskt för att säkra sig framtida avsättningsmarknader. Men man gissar nog icke alltför orätt, om man gör gällande, att ryssarna ha ännu vidare mål i sikte, mål som inte ännu erhållit någon fastare konkretion. Därpå tyder icke bara aktiviteten i Östturkestan och Yttre Mongoliet. Även den livliga verksamheten i det mångomtalade Fjärran Östern pekar i samma riktning. I sistnämnda provins, som i areal är jämförlig med Belgien, har sålunda ett ivrigt nybyggnadsarbete bedrivits i syfte att skapa ett lokalt autarkiskt näringsliv. Förutsättningar härför ha inte saknats. Klimatet medger skörd av olika slags spannmål; t. o. m. ris odlas. Agrarproduktionen är, som kan väntas, huvudsakligen fördelad på stora jordbrukskollektiv, av vilka de båda jätteanläggningarna med de symboliska namnen »Woroschilow» och »Budený» torde vara mest bekanta. Välbelägna mineral finnas i överflöd: guld, silver, bly, koppar, järn, tenn och kvicksilver. Ett stort

antal industrier ha skapats, och speciellt må nämnas det betydande industrikonglomeratet »Burejastroi» vid Bureya, en liten biflod till Amur. Skall man nu våga uppfatta all denna idoghet som enbart ett utslag av fredlig välstandssträvan? Troligen kan man det ej, utan riktigast är säkerligen den tolkning, som vill se hela den ekonomiska exploateringen av Fjärran Östern som uteslutande ett fundament för Blüchers där stationerade, världsbekanta röda armé.

Uppgifterna för Blücher-armén behöver man inte misstaga sig på: det gäller i lika hög grad att skapa ett gynnsamt utgångsläge för en ekonomisk och politisk penetration av Kina som att hålla den arga konkurrenten Japan på avstånd. Men japanerna ha givetvis icke kunnat i lugn och ro åse, hur ryssarna dag för dag förbättra sina positioner i Östturkestan, Yttre Mongoliet och Fjärran Östern. Ifrån deras ståndpunkt sett måste därför en japansk invasion i Kina te sig som den enda logiska konsekvens, vilken kan dragas ur förutsättningarna. Och för dem är, som redan nämnts, infallet i Kina icke i första hand ett krig mot detta land utan mot Ryssland, eller rättare sagt mot det fantom av Ryssland, som börjat skymta väster och norr om detsamma. Att komma före ryssarna på den kinesiska marknaden är så mycket nödvändigare, som ryssarna äro de enda, vilka kunna bjuda japanerna en effektiv konkurrens. Ty Ryssland äger icke blott naturtillgångar, som vida överträffa Japans; det förfogar dessutom över en arbetskraft, som är lika billig.

Sannolikt delas den japanska åsikten av de intresserade »vita» stormakterna, ehuru naturligtvis av andra skäl. Bl. a. torde man förut-sätta, att en rysk hegemoni i Ostasien kommer att medföra ett fullständigt sammanbrott för open-door-politiken. Huruvida ett japanskt protektorat skall betyda större frihet för européernas handel, återstår emellertid att se. Därmed må för övrigt vara hur som helst. Det viktiga är, att en hård europeisk press på Japan — ifall den är möjlig — endast gynnar Ryssland.

O. Bjurling.

Odium academicum. Äro professorstjänster icke längre eftersökta? Den frågan kan föranledas av ett par fall, som nyligen inträffat vid det sydsvenska universitetet. Då den litteraturhistoriska professuren skulle tillsättas efter Albert Nilssons frånfälle, anmälde sig från början ett flertal sökande, men de troppade av den ene efter den andre, så att vid slutspurten endast två aspiranter stodo kvar. Då inträffade det märkliga, att en av dessa — den som av de sakkunniga fått den bästa placeringen — tog tillbaka sin ansökan, varefter den enda kvarstående blev utnämnd — och han tillhörde lyckligtvis det universitet, där platsen var ledig. Ett annat rätt anmärkningsvärt fall är den i höst ledigblivna historieprofessuren i Lund. Två Lunda-docenter anmälde sig som sökande, men av det dussin docenter i ämnet, som finnas vid landets övriga universitet och högskolor, hade ingen enda gjort sig besvär. Nu kan detta möjligen bero på att endera de två, som sökt, ansågs så självskriven, att en konkurrens före-

föll hopplös. En sådan förklaring synes dock knappast uttömmande. Åtminstone förr var det vanligt, att yngre vetenskapsidkare sökte professur endast i syfte att få kompetensförklaring, vilken kunde vara värdefull vid kommande konkurrens eller för annat ändamål. Varför sker icke detta nu? Äro professur och professorskompetens icke längre åtråvärda ting för våra docenter? Jo helt säkert — men det är professorsstriden man drar sig för. Var och en, som känner förhållandena, vet att tävlan om en professur numera så gott som regelbundet väcker strid, och att det ofta — kanske oftast — är hårda stridsmedel, som användas. En person, som vågar söka en professors-tjänst, utsätter sig för risken att förlora icke blott sitt vetenskapliga anseende utan rent av sitt goda namn och rykte. Att de sökande själva i stridens hetta ibland tillåta sig sårande angrepp och uttalanden, må vara högst beklagligt men kan dock förklaras av att det i många fall gäller den sista chansen att nå ett eftersträvat mål. Mindre ursäktligt är, att de sakkunniga icke sällan begagna tillfället att hålla räfst- och rättarting med misshagliga forskare eller vetenskapliga riktningar och metoder, som de ogilla.

Belägg för detta påstående skulle kunna hämtas ur åtskilliga akademiska stridsskrifter, som framkommit i senare tid. För den utomstående är det i regel omöjligt att bilda sig en säker mening om resultatet av de ingående granskningar, vartill sakkunnigutlåtandena numera utvecklats sig. Det är heller inte vår mening att på något sätt uttala oss om själva sakfrågan, då vi här fästa uppmärksamheten på ett aktuellt fall. Det gäller arkeologiprofessuren vid Lunds universitet. Två av de sökande anse sig ha anledning till missnöje över det sätt, på vilket de av vissa sakkunniga blivit bedömda. Den ena påpekar i en utgiven skrift det onekligen egendomliga förhållandet, att en väsentlig del av hans produktion helt enkelt negligerats av de sakkunniga på grund av en av dem gjord begränsning av ämnet, vars berättigande synes kunna ifrågasättas. I sin iver att upptäcka fel hos den sökande har en av sakkunnige förebrått honom, att han i en av sina böcker icke utnyttjat och citerat ett arbete — som utkommit av trycket *efter* den sökandes ifrågavarande arbete! I fråga om en annan sökande har en sakkunnig öppet förklarat sig vara part i målet, då det gäller en viktig del av den sökandes produktion. Detta märkes också granneligen, ty utlåtandet är i själva verket en enda polemik mot ifrågavarande sökande, med genomgående försök att bagatellisera erkännsamma uttalanden, som från andra håll kommit honom till del. Man får onekligen det intrycket, att felfinnandet här varit den egentliga drivkraften hos den sakkunnige professorn. Han har vänt upp och ner på Thorilds gyllene regel och tycks hylla satsen, att ingenting göres för sitt värdes skull utan för sina fels skull.

Men akademisk stridslustnad röjer sig icke blott vid professors-tillsättningar. Förr i världen talades det om »odium theologicum», och det är kanske inte alldeles försvunnet nu heller. En högt uppsatt kyrkoman yttrade nyligen om en bortgången teologie professor, att denne var den mest intoleranta människa han träffat. Intolerans eller

exklusivitet finnes dock även på många andra håll — man kan härvid blott nämna vissa »skolor» inom historien, jurisprudenten och filosofien; den offentliga pressdiskussionen i Dagens Nyheter i våras rörande en doktorsavhandling var den kanske pregnantaste illustrationen till den ofördragsamhet, som kan ingå i det vetenskapliga arbetet och som nog ej alltid är ett enbart sublimt uttryck för ett hänsynslöst sanningssökande.

Även »lokalpatriotiska» motiv spela ej sällan in i vetenskapliga mellanhavanden. Förr var det huvudsakligen motsatsen Uppsala—Lund man hörde talas om; nu är det snarare de gamla statsuniversitetet, vilka såsom beati possidentes göra front mot de fria högskolorna; de ha t. ex. gjort allehanda invändningar eller reservationer i fråga om beviljande av examensrättigheter åt de fria högskolorna o. d. Man har svårt att i dylikt se annat än oberättigad misstro och missaktning. Men man kan också ibland möta en motsvarande animositet från en yngre högskolas sida mot en äldre. Som exempel kan anföras det sällsynt ovederhäftiga och osympatiska angrepp, som en från en fri högskola utgången högskoleprofessor nyligen riktade mot minnet av en för många år sedan bortgångne storman vid Uppsala universitet och för övrigt mot en hel generation av förtjänta lärare vid denna högskola.

På en utomstående gör denna mentalitet hos vissa kretsar inom vår vetenskapliga värld ett skrämmande intryck. Man frågar sig, vad det tjänar till att orda om nordiskt samarbete eller internationellt samarbete inom vetenskapen, om man med olika medel isolerar sig från dem, som tjäna vetenskapen inom det egna landet? På en del håll synes man ha kommit oroväckande långt bort från det på en gång storslagna och ödmjuka akademiska bildningsideal, som varit ledstjärnan för universitetens verksamhet under deras stora tider. »Världsanden verkar genom mänskorkrafter, och av det spridda ringa fogar han med konsterna händer hop det stora», sjöng Esaias Tegnér i en av sina mest inspirerade och inspirerande dikter. Och Harald Hjärne formulerade en gång sin uppfattning om den akademiska verksamheten så, att denna »icke består i att giva och mottaga en med ofelbarhetsanspråk beväpnad undervisning från ovan, utan i samverkan efter olika förmåga och under växlande ledning för det ömsesidiga kunskapssträvandets framgång». Det är traditioner som förplikta.

—s—

Irland Den irländska fristaten fortfar att vara det brittiska **kastar loss.** imperiets sorgebarn. De oroligheter och attentat längs gränsen mot Ulster, som den engelske konungens besök i Belfast i somras utlöste, sprängningen med dynamit på kröningsdagen av Georg II:s staty i Dublin, fristatens beslut att samtidigt hålla sig borta från imperiekonferensen — allt detta vittnar om den permanenta spänningen mellan den unga fristaten å ena sidan och Storbritannien resp. Ulsterprovinsen å den andra.

Bland de engelska dominions intar den irländska fristaten en hi-

storiskt betingad särställning. De flesta utomeuropeiska engelska dominions bestå dels av ett från moderlandet eller andra europeiska länder inflyttat herreskikt, dels av ett undre lager av urinvånare. Därigenom utvecklade sig dessa stater från kolonier, förvaltade som provinser, till självständiga stater inom imperiet. Indien, som nu intar en dominieliknande ställning, bildar ett undantag från den vanliga utvecklingsgången därigenom att ett inhemskt, kulturellt delvis högtstående herreskikt här fanns och segt motverkat Storbritanniens kolonialpolitik. Även Irland liknar i detta hänseende ganska mycket Indien. Någon egentlig brittisk inflyttning har där aldrig kunnat genomföras, och ej heller har där åstadkommit en sådan — visserligen aldrig fullständig men dock långt gående — sammansmältning som mellan England och Skottland. De brittiska erövrarna i södra och mellersta Irland, d. v. s. inom den nuvarande fristatens gränser, assimilerades snart av den iberisk-keltiska urbefolkningen, i motsats till vad som kom att känneteckna Ulsterområdet i norr, där den talrikare inflyttningen av engelska och skotska bönder gav befolkningen en mera anglosachsisk prägel.

Irlands arroganta hållning gentemot Storbritannien har dock icke blott betingats därav, att Storbritannien för den största delen av ön (fristatens befolkning utgör ungefär 3 milj. och Ulsters 1 milj.) icke kan göra anspråk på att betraktas som »moderlandet». Fristatsbefolkningens antiengelska inställning har även och i utpräglad grad bestämts av de historiska minnena från de fyra sekler, som Irland efter Tudorernas erövring av ön och den spanska armadans undergång tillhört England. Man behöver här blott erinra om testakten av år 1673 med dess uteslutning av de katolska bekännarna från alla ämbeten och andra försök att undertrycka katolicismen, de många revolternas nedslående i blod, de irländska böndernas tryckande skulder till de engelska landlorderna, 1800-talets förfärande hungerår och den oerhört omfattande emigrationen — befolkningen minskade från beräknade 8 milj. till 4 milj. Homerulerörelsens oförsonlighet saknar sannerligen inte sin förklaring.

Som bekant »löste» 1921 års Londonfördrag efter alla blodigheter under och efter världskriget homerulefrågan på så sätt, att sex protestantiska grevskap kring Ulster kvarblevo direkt under England ehuru med en ganska vidsträckt autonomi, medan Storbritannien avträdde det övriga området till den irländska fristaten, vilken erhöll ställningen som dominion. Även denna lösning medförde nya blodiga uppgörelser, framkallade av De Valeras intransigens, men de moderata, och särskilt då Cosgrave, jämte De Valera en av de få överlevande bland de gamla Sinn-fein-ledarna, segrade vid det första valet (1923) och lyckades upprätthålla någorlunda normala förbindelser med London. Cosgraves regim ägde bestånd ända till 1932, då De Valera, nu i spetsen för det nya partiet Fianna Fail — Fianna Fail betyder ungefär »Ödets kämpar», medan Sinn-fein betyder »Vi själva» — efter sin seger vid valen till andra kammaren (Dail Eireann) övertog makten.

De Valera har förstått att stegvis utsudda de prerogativ, som England förbehållit sig i Londonfördraget. Den viktigaste angreppspunkten för honom var den engelska generalguvernören; till denne som konungens representant hade fristatens folkrepresentanter att avlägga ed. Först avskaffades eden — sedan De Valera och hans anhängare på grund av vägran att avlägga denna länge bojkottat parlamentet — och i föl, i samband med Dail Eireanns sanktion av Edvard VIII:s avsägelse, avskaffades generalguvernörsämbetet. Lika resolut och genom ett lika ensidigt beslut ströks det skadestånd, som faststälts i Londonfördraget för de engelska landlordernas avstående av sina reservrättigheter. England svarade med ett tullkrig; ännu existerar det icke någon tullunion mellan Irland och England, men »coal-cattle pacts» ha träffats och reglera nu tullsatserna för de bägge ländernas viktigaste exportvaror i mildrande riktning. De Valera avskaffade vidare rätten att appellera från Irlands högsta domstol till Privy Council i London. Denna senare åtgärd förlöpte f. ö. utan motstånd och förtjänar ett par ords omnämnande.

Fristatens högsta domstol förklarade nämligen avskaffandet av appellationsrätten för olagligt och vädjade själv till Privy Council. Den senare institutionens utslag, avkunnat i juli 1935, innebar en stor överraskning. Privy Council ogillade besvären genom att hänvisa till den bekanta Westminsterstatuten, som reglerar imperiets federala problem. Enligt denna tillerkännas imperiestaterna en exklusiv lagstiftningsrätt, även för det fall att en lag i ett dominionland skulle strida mot »rikslagen». Statuten ger även, yttrade Privy Council uttryckligt, den irländska fristaten rätten att upphäva Londonfördraget, »och av denna rätt har fristaten gjort bruk».

De bägge viktigaste brittiska prerogativen har De Valera emellertid ej förmått lösa fristaten ifrån. England äger fortfarande rätt att försvara Irlands kuster och där upprätta stödjepunkter för sin marin, och England har vidare, enligt principen »divide et impera», vidmakthållit uppdelningen av ön mellan fristaten och Ulsterprovinsen. I bägge hänseendena har De Valera måst böja sig för den faktiska verkligheten, d. v. s. Storbritanniens starkare maktposition. Storbritannien, som under sin långa historia mer aktat på verkligheten än yttre sken, har med undantag för tullkriget icke heller ansett sig böra inskrida mot fristatens fördragskränkningar. Inför ett öppet brytande med England har De Valera alltid ryggat tillbaka.

Inrikespolitiskt är De Valeras parti alltjämt det största. Gentemot andra partier tillhoppa hade det före valet en majoritet av 4 röster, men valet den 2 juli i år eliminerade denna klena majoritet och gav Fianna Fail blott lika många mandat som de andra partierna tillsammans. Dail Eireanns nuvarande sammansättning är följande: Fianna Fail 69; Cosgraves Union Irland 48; arbetarpartiet 13; andra partier och vildar 8. Till dessa siffror skall blott ett par randanmärkningar knytas. Så ringa industri som det ännu finnes inom fristatens område spelar arbetarpartiet ingen roll; det stöder ofta den socialt radikale (men kulturellt konservative) De Valera.

Mycken strid har stått kring den delvis fascistiska National Association of Old I. R. A., som kräver ett radikalt brytande av förbindelserna med England. Fascistiska tendenser sakna dock, åtminstone f. n., alla chanser i fristaten; emellertid deltar O'Duffys brigad som bekant i spanska inbördeskriget på Francos sida. I parlamentet fordrade ledaren för Irish Christian Front, Mr Patrick Belton, att Franco skulle erkännas och understödjas. Men Dail Eireann godkände med stor majoritet noninterventionsöverenskommelsen. Före omröstningen förklarade De Valera, att han avskydde kommunismen och ansåg fascismen, om än ej lika dålig, som ett förtvivlat alternativ. Han hoppades att fristaten — en gammal katolsk demokrati — aldrig skulle behöva ställas inför valet mellan dessa bägge ytterlighetsriktningar. Finansministern Mr Mac Entee yttrade, att det för fristaten i händelse av en europeisk konflikt var omöjligt att avvärja ett luftanfall, ja, att bevara blotta skenet av neutralitet.

I samband med valen antogs vid folkomröstning en ny författning för fristaten. Denna bestämmer att fristatens namn skall förändras till det gaeliska Eire. Eire skall omfatta hela ön, men »pending its territorial integration» skall lagstiftningsmakten t. v. blott sträcka sig till den nuvarande fristatens gebit. Eire skall vidare vara en republik och i den avhyste generalguvernörens ställe skall sättas en på sju år folkvald president. Presidenten behöver ej vara född i landet — De Valera är som bekant född i Spanien. Hittills har den av parlamentet valde premierministern varit ett slags faktiskt »statsöverhuvud». Trots att mycket agitation utvecklats för senatens avskaffande skall tvåkammersystemet bibehållas; senaten (Seanad Eireann) och underhuset (Dail Eireann) bilda tillsammans nationalförsamlingen (Oireachtas). Senaten består av 49 enligt yrkeskategorier valda och 11 av premierministern förordnade ledamöter. Presidenten kan upplösa Dail Eireann. Adel och ordnar äro förbjudna. Privatförmögenheten åtnjuter konstitutionell garanti. Den romersk-katolska kyrkan är statskyrka — något som knappast kan underlätta den åtrådade föreningen med Ulster. Trots att nästan hela folket blott talar engelska, har gaeliskan upphöjts till första officiella språk.

Författningsrevisionen har till syftemål haft att skaffa Irland en »external association» i förhållande till Storbritannien. I den nya författningen nämnes varken den brittiske konungen eller det brittiska imperiet med ett ord. Det talas blott allmänt om utländska förbindelser, som blott kunna bestå eller inledas på grundval av likaberättigande. Men Irland har icke mäلت sig ut ur imperiet.

Med den nya författningen har Irland tillägnat sig de rättigheter och förmåner, som f. n. äro politiskt och praktiskt uppnåeliga. Frågan om Ulsters införlivande torde falla mer på Ulsterbefolkningens vägran att låta Eire »majorisera» sig än på Englands hållning. Och rätten till vissa marina stödjepunkter är för England av oefftergivlig strategisk vikt. Det finansiellt svaga Irland kan näppeligen i hast skaffa sig en för sin integritet nödvändig flotta, och en främmande makts ockuperande av Irland under en konflikt vore för England den

Dagens frågor

allvarligaste fara. Slutligen är fristaten i sin handlingsfrihet starkt kringgärdad av det ekonomiska nödtvånget. Över 90 % av dess export, huvudsakligast spannmål och kött, gå till England och Ulster. Även om De Valeras försök att industrialisera landet skulle få framgång måste det dock vara hänvisat till stor utförsel och kan därför ej spänna bågen för högt. De Valera själv måste ju göra koncession åt det ekonomiska nödtvånget, när »coal-cattle pacts» ingingos. De i pressen efter valet synliga uppgifterna att De Valera nu skulle vara benägen att söka samförstånd både med sin forne vapenbroder Cosgrave och med Ulster kunna därför lätt förklaras och ge måhända anledning att tro att den unga fristaten — sedan de reellt viktigaste målen uppnåtts — skall ha sin mest stormande period bakom sig. Kanske var det i samma utjämnande avsikt som De Valera ej längre låtit sig demonstrativt inväljas i Ulsters parlament av Sinnfeinarna i denna provins — en lika muntrande som belysande bild från det politiska livet på den gröna ön.

E. G.